

53 Disinformaation havaitseminen ja vastatoimet

Äänitteen kesto: 22 min

Litterointimerkinnot

Haastattelija: Pekka Koistinen
Vastaaja 1: Silvia Sommarberg
Vastaaja 2: Maro Ketola

sa- sana jää kesken
(sana) epävarmasti kuultu jakso puheessa tai epävarmasti tunnistettu puhuja
(-) sana, josta ei ole saatu selvää
(--) useampia sanoja, joista ei ole saatu selvää
[tauko 10 s] vähintään 10 sekunnin tauko puheessa
, . ? : kieliopin mukainen välimerkki tai alle 10 sekunnin tauko puheessa

Pekka Koistinen: Nykyaikaisen informaatioympäristön rihmastomaisen rakenteen johdosta tiedon levittäminen sekä vastaanottaminen ovat muuttuneet entistä helpommaksi. Erilainen tieto tavoittaa suuret massat välittömästi muun muassa sosiaalisen median kautta. Ja tämänkin johdosta tiedon nopea leviäminen, vastaanottaminen koskettaa lähes kaikkia kansalaisia. Voidaanki kysyä, mitä ongelmakohtia kansalaisten kokema informaatiotulva voi saada aikaan, ja miten väärää tai virheellistä tietoa voidaan tunnistaa, tai miten väärää tiedon ilmenemiseen voidaan vastata. Muun muassa näihin kysymyksiin keskitymme tänään.

[musiikkia]

Intro: Kuuntelet Maanpuolustuskorkeakoulun Sotataidon ytimessä -podcastia. Jaksoissa sotataidon asiantuntijat keskustelevat ajankohtaisista yhteiskuntaan ja sen turvallisuuteen liittyvistä kysymyksistä.

[musiikki loppuu]

Pekka Koistinen: Tervehdys, arvoisat kuulijat. Minä olen tutkija Pekka Koistinen Maanpuolustuskorkeakoulun johtamisen ja sotilaspedagogiikan laitokselta, ja tänään informaatiovaikuttamisesta, erityisesti disinformaatiosta kanssani keskustelevat samaisen laitoksen kaksi tutkijaa, Silvia Sommarberg ja Maro Ketola. Me kaikki kolme olemme työskennelleet osana IRWIN-hanketta. Tässä hankkeessa olemme keskittyneet muun muassa viranomaisten päätöksentekoon ja viestintään puutteellisen tiedon ja disinformaation kontekstissa aikakriittisessä tilanteessa. Näillä alkusanoilla, Silvia ja Maro, toivotan teidät tervetulleeksi tähän podcastiin.

Silvia Sommarberg: Kiitos.

Maro Ketola: Kiitos, kiitos.

Pekka Koistinen: Kun puhutaan informaatiovaikuttamisesta ja erilaisen tiedon määrän valtavasta kasvusta, esille nousee väistämättä myös ilmiön negatiiviset seuraukset. Hyödyllisen informaation lisääntyessä lisääntyy myös haitallisen, turhan ja harhaanjohtavan informaation määrä. Tämän johdosta tullaanki tilanteeseen, missä kansalaisten on entistä haastavampaa tunnistaa välittömästi, mikä tieto on faktapohjaista ja mikä ei. Monien tutkimusten tuloksena voidaan todeta, että huomattavan suuri määrä kansalaisista ei enää erota kovinkaan hyvin valheellisia väittämiä faktatiedoista, joita esiintyy erityisesti sosiaalisen median alustoilla. Keskustelun avaukseksi kysynki teiltä, minkälaista tämä virheellinen tai valheellinen tieto on.

Silvia Sommarberg: No tosiaan yleisesti tää harhaanjohtava ja valheellinen tieto jaotellaan disinformaatioksi, misinformaatioksi ja malinformaatioksi. Nää termit yleensä nousee esille, ku puhutaan informaatiovaikuttamisesta. Yleisestikki Suomessa informaatiovaikuttaminen on pahantahtosta toimintaa, jolla pyritään vaikuttamaan sen kohteeseen muun muassa rajoittamalla niiden pääsyä oikeeseen tietoon tai sitten ihan vaan muokkaamalla tietoo.

Mutta sitte, jos katotaan näitä kolmea käsitettä, jotka mä mainitsin aikasemmin, disinformaatiolla tarkotetaan tarkoituksellista ja tavoitteellista haitallisen tai harhaanjohtavan tiedon levittämistä. Disinformaatiohan voi perustuu täysin valheeseen, taikka siinä voi olla myös osittain totuuksia mukana. Elikkä voidaanki sanoa, että se voi olla aika vaikeaa loppujen lopuksi havainnoida. Yleisestikki tän disinformaation levittämisen taustalla on tavote vaikuttaa ihmisten toimintaan sekä heidän ajatteluunsa. Elikkä se on todellaki pahantahtosta toimintaa.

Misinformaatio eroaa taas disinformaatiosta siinä, että se on yleensä tahatonta. Eli periaatteessa henkilöt levittää väärää ja harhaanjohtavaa tietoa vahingossa tai tietämättään siitä. Nää nyt voi esimerkiksi olla sellaset tilanteet, kun sä jaat sosiaalisessa mediassa vaikka valheellisia uutisia, vaikka sä et tienny, että ne on sellasia.

Ja sitte malinformaatio on taas oikean ja todenmukasen tiedon jakamista, mutta siin on pahantahtoset päämäärät taustalla. Sitä käytetään disinformaation tavoin vahingoittamaan yksilöä, valtioa tai sitte erinäisiä yhteisöjä. Tästä esimerkkinä on erilaiset tietovuodot, jota onki tässä ollu viime vuosina.

Sitte tälleen kiteytettynä voidaanki sanoa, että erot dis-, mis- ja malinformaation välillä tulee niitä levittävien tahojen motiiveista. Näitä motiiveja on todellisuudessa kuitenkin aika vaikea selvittää, kun näkee väärää tietoa sosiaalisessa medias.

Pekka Koistinen: Kiitos. Toit hyvin esille niitä erilaisia käsitteitä, mitä tähän liittyy. Varmaan moni kuulija pohtikin, mitä noi erilaiset termit, vaikkapa misinformaatio, malinformaatio, tarkoittaa. Haluatko, Maro, tähän väliin kommentoida tätä, mistä keskusteltiin?

Maro Ketola: Joo. Voisin tähän väliin mainita siitä, että täs meidän IRWIN-hankkeessa me ollaan haastateltu aika laajasti eri viranomasia, eri viranomastahoja ja sitte sitä kautta me ollaan selvitetty heidän käytännön toimia ja vastatoimii, mitä he voivat tehdä disinformaation torjumiseksi ja sitte yleisesti tätä heidän tällästä tilannetietosuutta disinformaatiosta. Sitte tässä meidän projektissa me ollaan siis pääsääntöisesti keskitytty nimenomaan disinformaatioon ja sen aiheuttamiin laajempiin vaikutuksiin yhteiskunnassa.

Pekka Koistinen: Laajennetaan vähän keskustelua. Selvennättekö, mikä on viranomaisten rooli tässä mainitussa disinformaatioon puuttumisessa tai torjunnassa?

Silvia Sommarberg: No, voidaan sanoa, että Suomessa erityisesti viranomaisten omien tehtävien tehokkaan suorittamisen näkökulmasta, nii heidän todellaki kannattaa ottaa disinformaation uhka vakavasti. Ja kyllä se mun mielestä myös otetaankin vakavasti. Koska siis yks keskeinen tavote, mikä tälläisillä disinformaation levittäjillä on, on demokraattisissa valtioissa heikentää kansalaisten luottamusta viranomaisiin sekä yleisesti julkisiin instituutioihin.

Sit tietysti, et vaikka tätä disinformaatiota ei suoraan kohdistettakaan viranomaisiin, niin jos tällästä kohdistetaan kansalaisiin, yhtä lailla sillä pystytään heikentämään viranomaisten toimintakykyä sekä vähentämään kansalaisten luottamusta näihin viranomaisiin.

Ja miten tulee tähän viranomaisten rooliin disinformaatioon puuttumisessa, niin juuri niinku mä sanoinkin, Suomessa viranomaisil on tässä olennaisen tärkeä asema. Se perustuu tähän tälläkin hetkellä todella korkeaan viranomaisluottamukseen, koska myös tälläsen väärän tiedon korjaaminen on paljon tehokkaampaa silloin, kun sen taustalla on tällänen todella luotettu taho, ja Suomessa se on juurikin viranomaset.

Pekka Koistinen: Jatketaan tuosta viranomaisteemasta. Millaiset mahdollisuudet heillä on korjata tietoa tai yleisesti reagoida edes tuohon disinformaatioon?

Silvia Sommarberg: No niinku mä vähän tossa sanoinkin, et vaikka viranomaisilla sinänsä... Tai että heidän tulis olla se taho, joka korjaa ja debunkkaa väärää tietoa, nii se ei oo niin yksinkertasta, koska esimerkiks tässä meidän mainitussa tutkimuksessa on tullu esille erinäisii haasteita, jota viranomaset kohtaa päivittäin tähän väärään tietoon liittyen. Näistä nyt parina esimerkkinä on esimerkiksi juuriki tälläset käytännön toimenpiteiden puuttumiset sekä yleisestikki se, ettei oo aina selvää, että mitä toimenpiteitä virheellisen tiedon oikaisemiseksi on mahdollista ylipäätänsä käyttää.

Sit tietysti on myös resurssikysymys, elikkä viranomaisilla ei oo yleisestikään niin paljon resursseja, että jokasta sosiaalisen median kanavaa pystys seuraamaan. Sitte samal tietysti yksinkertaisesti viranomaisil on muitakin lakisääteisiä tehtäviä [naurahtaa], joihin olis käytettävä aikaa, ja ei oo tosiaan aikaa seurata näitä somekanavia.

Näis meiän haastatteluis tuli kuiteski myös esille positiivisia muutoksia tässä resurssien allokoinnissa, ja esimerkiks enemmän huomiota on kiinnitetty sosiaalisen median seurantaan, ja viestintään panostetaan myös enemmän. Ku on tullu just selvyyttä siitä, et kuinka paljon tätä väärää tietoo leviää somessa, ja kuinka haitallista se on myös viranomasten toiminnalle. On myös hyvä tietoisuus siitä, miten viranomasten tai viranomaisviestinnän puuttuminen jättää erinäisen tyhjiön, joka on myös helppo täyttää tällasellä väärällä tiedolla.

Maro Ketola: Ja sit pelkästään, jos kattoo näit meiän IRWIN-projektin tuloksia, niin siitähän tulee välittömästi ilmi nimenomaan se, että tää ei ainoastaan ole... tai voida laskee, et se on viranomasten tehtävä, että se ei vaan oo realistista, et viranomaset pystyis pelkästään yksin siihen reagoimaan. Et tää on kaikkien eri sektoreiden yhteinen tehtävä reagoida tähän ja nimenomaan nopealla reagoimisella.

Pekka Koistinen: Jatkatko, Maro, tuosta: mitä ajattelet, mitä eri keinoja viranomaisilla sitte on, että pystyttäs reagoimaan äskösiin keskusteluteemo-, tai noihin haasteisiin, mistä te puhuitte Silvian kans?

Maro Ketola: No, jos ny otetaan yks esimerkki (tästä vaik, nii) [10:20] faktantarkastus tulee aika nopeesti mieleen siitä disinformaation tunnistamisesta. Et tää on semmonen, mihin viranomasten tuliski laittaa resursseja ja ulkopuolisten toimijoiden kanssa panostaa. Mut sitten faktantarkastukses on tietenki se vähän haastava seikka, että se on nii aikaavievää, että tällänen keskimääränen faktantarkastaja kykenee löytämään sen virheellisen tiedon ja korjaamaan sen noin 10–20 tunnin sisään siitä, ku se tieto on itse julkastu. Nii tää hidus korjaaminen sit muotoutuu vähän ongelmaks, koska yleensä ihmisten mielipiteisiin aika vaikee vaikuttaa enää sen jälkeen, kun joku henkilö on lukenut jonku tietyn postauksen jostain ja vähän niinkun imassu sen tiedon totena jo. Ja sit vaikka se jälkeinpäin todetaan, et se on väärää, nii sit siihen on tosi vaikee vaikuttaa enää jälkikäteen.

On tähän siis Suomessa ihan valtakunnallisel tasol totta kai herätty myös, et esimerkiks Huoltovarmuuskeskuksella on tämmönen informaatioturvallisuuden osaamiskeskus, jota ollaan nyt käynnistämässä ens vuoden puolella. Siinä on nimenomaan... Tän osaamiskeskuksen tehtävii on nimenomaan tämmönen informaatioympäristön uhkien ja riskien hallinta. Ja sama esimerkki esim. Ruotsista: siellä on jo muutama vuosi sitten perustettu tämmönen psykologinen puolustuksen virasto, jossa ajetaan aika pitkälti samoja juttuja ku tää HVK:n porukka Suomessa.

Pekka Koistinen: Kiitos, tuo oli hyvä lisäys tuo, että miten me Suomessaki olemme jo tavallaan valtiohallinnon tasolla reagoineet tuohon asiaan. Tutkimusten mukaan

viranomaiset kokevat, että he eivät ole potentiaalinen kohde tolle äskön mainitulle disinformaatiolle. Heidän mukaansa kyse on enemmänki yksittäisestä ilmiöstä eikä varsinaisesti tämmösestä laajamittaisesta, ammattimaisesta vaikuttamisesta. Mut muun muassa faktatietoihin pohjautuva viestintä kansalaisille sekä avoin päätöksenteko edesauttavat viranomaisia tästä mainitusta disinformaation haitallisista vaikutuksilta.

Me on tässä nyt keskusteltu viranomaisten roolista, mikä on tietysti eittämättä tärkeä. Mutta mikä on vaikkapa kansalaisten rooli? Koetaanko kansalaisten rooli keskeiseksi taistelussa disinformaatiota vastaan, ja mitkä on teidän mielestä ne keinot, jolla viranomaiset ovat pyrkineet osallistamaan kansalaisia tai muita toimijoita disinformaation torjumiseen? Avaatko vaikka, Maro, ensin tätä asiaa?

Maro Ketola: Joo, no, niin, sehän nyt on tullukki ilmi, että se ei oo vaan viranomasten tehtävä, et se nimenomaan koskettaa koko yhteiskuntaa ja sitä kautta sitte kansalaisiaki. Kansalaiset on aika keskeinen ryhmä tässä taistelussa disinformaatioo vastaan. Kansalaisethan nimenomaan ihan yhtä lailla voi olla sen disinformaation kohde kuin viranomasetki. Ja sitten täs on viel se, että erinäköset tutkimuksetki on osottanu aika paljon sitä, että kansalaisilla on suhteellisen heikko kyky tunnistaa sitä disinformaatiota ja huomata sitä, että ne on sen vaikutuksen kohteena, nii tätä kautta ehdottomasti sitä heidän tällästä medialukutaitoa ja mediakäyttäytymistä on pyrittävä kehittää tässä koko ajan. Sitte, jos tätä medialukutaitoo mietitään, nii erityisesti nuoremmat kansalaiset nousee siinä aika keskiöön, koska otetaan huomioon se, että nuoremmat viettää niin paljon aikaa sosiaalisessa mediassa koko ajan verrattuna vanhempiin ihmisiin, niin sit se informaatiotulvaki on paljon suurempi heitä kohtaan, nii se panostaminen sitten heihin voidaankin nähdä, että se aika hyvin sitten palvelee koko yhteiskuntaa tulevaisuuden aikana.

Ihan EU:n komissioki on julkassu, oliko vuonna 2018, tälläsen digitaalisen koulutuksen suunnitelman, jossa just näitä huolia tuotiin esille ja sitä, kuinka nuoria pitäis valmentaa tähän, et millä tavoin sitä disinformaatioo tunnistetaan, miten siihen pitää reagoida. EU-komissio tässä niiden omassa julkasussa myös lisäs sellasta, että se ois ihan tervetullutta kaikkien jäsenmaiden lisätä tälläsiä medialukutaitoja ja ei nyt suoranaisesti somekäyttäytymistä, mutta tälläsisä sosiaalisen median alustoilla toimiessa, nii tälläsiä perusoppeja ihan opetussuunnitelmiin, niin sitä kautta se saatais sit vähä pakollisekskin näille nuoremmille, ja sitä kautta se hyödyttää koko yhteiskuntaa tulevaisuutta ajatellen, nii kasvattaa sitä sietokykyä sitä disinfoo kohtaan.

Pekka Koistinen: Haluatko, Silvia, tuohon lisätä mitään?

Silvia Sommarberg: No, toi Maro toi kyllä aika hyvin esille, että tosiaan tässä kyseessä on juuriki tälläsen yhteiskunnan sietokyvyn ja resilienssin kasvattaminen, että kansalaisten (medialukutaidon, niinku, on yks näistä) [15:38] tosi tärkeä asia.

Pekka Koistinen: Hyvä. Kansalaiset tuli siinä kattavasti käsiteltyä, heidän rooli. Puhutaan seuraavassa teemassa sitten myös median roolista ja vastuista. No, totta kai

me voidaan todeta, että medialla on hyvin keskeinen rooli taistelussa disinformaatiota vastaan, etenki ku tiedetään se, että sosiaalinen media vie koko ajan enemmän tilaa tiedon jakajana ja välittäjänä perinteiseltä journalismilta. Tästä voidaan tietysti semmonen johtopäätös vetää tai kehityskulku, et se on hyvin huolestuttavaa nimenomaan tän disinformaation torjumisen kannalta.

Te molemmat toitte äskön hyvin esille se, että mikä on viranomaisten rooli ja mikä on kansalaisten rooli, mutta mitä ajatuksia herättää se, että miten media saadaan mukaan tähän äskön tärkeäksi havaittu ja koettu haasteeseen? Mikä on siis vastaavasti median rooli?

Maro Ketola: Keskeinen rooli heilläkin on siinä, ja nimenomaan, et median edustajatki on ilmassu sitä huolta siitä, että kun huomataan, että nimenomaan vaikka sosiaalinen media vie heiltä sitä palstatilaa ja on noussu vähän tälläseksi isoimmaks tiedon jakajaks ja välittäjäks, nii kyllä median edustajatki on tuonu sitä paljo esille, että pitäis tehdä enemmän, pitäis toimia enemmän, sen takia, et saadaan se asema takas. Tässä onki sit, et median tuliski panostaa entist enemmän tämmöseen faktapohjaseen julkasuun ja näiden julkasuiden levittämiseen entist tehokkaammin. Niin sitä kautta sitten voidaanki saada sitä asemaa parannettua.

Sitten tätä, miten sitä saadaan parannettuu, siinähän sitten tulee, että pitää kehittää tämmösiä uusia työskentelytekniikoita. Ja näiden työskentelytekniikoiden kautta, et miten niitä opitaan, nii siinä tulee sit nää faktantarkastajat taas takas tähän mukaan. Tätä onki siis ruvettu tekemään, että faktantarkastajat kouluttaa journalisteja, median edustajia siitä just senki siis takia, että ku he tietenki jakavat yhteisiä intressejä, yhteisiä arvoja, niin tää on noussu sitten sitä kautta tää yhteistyö keskeiseks, että siellä nimenomaan sitä kriittist ajattelu, erilaista medialukutaidon opettamista lisätään toimittajille välittömästi – nimenomaan, että saadaanki sitä sietokykyä kasvatettua.

Sitten ihan näitä, niinkun, myös länsimaalaset yhteiskunnat on tuonu esiin sen, että tähän on panostettava tähän laadukkaaseen journalismiin ja vahvistettava nimenomaan tätä journalistien roolii, koska heilläki on tämmönen aika keskeinen rooli ihan niinku demokratian puolustajana. Niin tätä vahvistust tuleeki tehdä perinteisen median piirissä, kuin myös sosiaalisessa mediassa. Molemmissa pitää olla keskeisesti esillä sen oman faktapohjaseen tiedon kanssa. EU-komissioki on siis nimenomaan linjannu, et näitä laadukkaita tiedotusvälineitä tulee tukee koko ajan ja kehittää jatkuvasti, just sen takia, että pystytään reagoimaan siihen disinformaatioon ja sen aiheuttamiin vaikutuksiin.

Silvia Sommarberg: Mulle tulee tähän kohtaan mieleen, ku puhutaan näistä laadukkaista tiedotusvälineistä, nii tulee mieleen tää yleisestikki ihmisten mahdollisuus päästä käsiksi oikeaan ja tutkittuun tietoon. Koska ainaki henkilökohtasesti, ja mitä on nyt tässä puhuttu, niin vaikuttaa siltä, että harmittavan usein tällänen tutkittu tieto ja faktapohjanen tieto on erinäisten maksumuurien takana. Täähän nyt tietysti vaikuttaa siihen, että millaseen tai mihin tietoon kansalaiset loppujen lopuksi tukeutuu sitte, kun he pohtivat, että mitä maailmassa tapahtuu.

Ja sitte, kuten täs keskustelussaki on aikasemmin nostettu usein esille, nii somessa liikkuu todella helposti huhuja ja erilaista väärää tietoo. Ja tätä jaetaan ihan ilmaseksi, ja sen tavote onki se, että se saavuttaa suuren joukon ihmisiä. Ja tälläsiä vaihtoehtoisia tietolähteitä onki todella helppo löytää.

Sitte yleisestikki, jos me ajatellaan ihmisten päätöksentekokykyä, niin se, että jos suurin osa sun tiedosta pohjautuu erinäiseen tälläsiin vaihtoehtosiin tietolähteisiin taikka sit pahimmas tapauksessa disinformaatioon, jota levitetään ihan niinkun strategisesti nykyään, niin siin on kyl tosi vaikee tehdä oikeita päätöksiä tai rationaalisia päätöksiä.

Pekka Koistinen: Kiitos teille molemmille näistä puheenvuoroista, ajatuksista. Tää keskustelun perusteella voidaan todeta, että olemme saaneet paljon hyvää tietoo virheellisestä tiedosta ja siitä ennen kaikkee, minkälaisia toimenpiteitä (uhan aiheuttaman ongelmien) [20:54] ratkaisemiseksi tulisi tehdä nyt ja myös lähitulevaisuudessa.

Tuo mainittu disinformaatio, muu valheellinen tieto, nii sen havaitseminen sekä torjuminen ei ole tietenkään vaan yhden tahon työlliställä, ei siis pelkästään viranomaisten. Asian hoitaminen vaatii laajaa yhteistyötä ja kaikkien yhteiskunnan eri toimijoiden ponnisteluja. Voidaan kyllä tode-, tää meidän IRWIN-hanke, tää on erinomainen esimerkki siitä, miten tutkimuksella saadaan parannettua tietoisuutta vallitsevasta tilanteesta sekä sen vaatimista kehittämistarpeista, koko yhteiskunnasta, kaikilla eri sektoreilla.

Kiitos teille, Silvia, Maro, tästä keskusteluhetkestä. Ennen kaikkee kiitos teille kaikille kuuntelijoille.

[musiikkia]